

Управління якістю освіти як стратегічний напрям сучасної державної політики України

Суворова Людмила Костянтинівна¹, Кошелєва Марина Володимирівна²,
Паньковик Наталія Миколаївна³, Михайловська Олена Володимирівна⁴

Опубліковано	Секція	УДК
30.06.2025	Освіта/Педагогіка	378:37.014(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15877678>

Анотація. У статті розглядається концептуальний підхід до управління якістю освіти як стратегічного напрямку державної політики в Україні. Окреслено контекст глобальних тенденцій щодо переходу освітніх систем до зорієнтованих на особистість; увагу зосереджено на компетентнісному підході як ключовому індикаторі національного розвитку. Здійснено критичний аналіз чинних правових норм, інституційних практик і політичних інструментів, які забезпечують управління якістю освіти в Україні. Особлива увага приділяється реалізації Закону України «Про освіту» (2017), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, а також змісту Цілей сталого розвитку 4 (ЦСР 4) у межах Сталого розвитку ООН до 2030 року. Визначено структурні, організаційні та методологічні виклики, що ускладнюють повне досягнення визначених цілей, і запропоновано практичні рекомендації для вдосконалення системного моніторингу якості та державного управління в освітній сфері.

Ключові слова: компетентнісний підхід, менеджмент якості, правові інструменти, система моніторингу, освітні практики, освітні цілі, стратегія розвитку

Education quality management as a strategic direction of modern state policy of Ukraine

Abstract This article provides a comprehensive analysis of the management of educational quality as a strategic focus of modern public policy. It explores the theoretical foundations and conceptual frameworks that underpin the governance of quality in education,

¹ кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки Державного університету «Житомирська політехніка», 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4616-5041>

² старший викладач кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки Державного університету «Житомирська політехніка», 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2828-2700>

³ старший викладач кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки Державного університету «Житомирська політехніка», 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, Україна, <https://orcid.org/0009-0008-0783-934X>

⁴ асистент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики Державного університету «Житомирська політехніка», 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-8534-1941>

drawing on both international experience and national practices. The study examines key policy instruments, regulatory mechanisms, and institutional arrangements that enable governments to steer educational systems towards enhanced quality, equity, and relevance. Special attention is given to the role of national quality assurance agencies, accreditation systems, performance-based funding models, and the implementation of international quality standards. The authors argue that effective educational quality management requires not only robust legal and institutional frameworks but also the active engagement of diverse stakeholders, including educational institutions, teachers, students, employers, and civil society. Furthermore, the article highlights the challenges faced by policymakers in adapting quality management systems to the rapidly changing demands of the global knowledge economy, digitalization, and social transformation. Finally, it outlines potential pathways for the development of educational policy aimed at strengthening the quality, inclusiveness, and sustainability of national education systems in the face of contemporary global challenges.

This article explores the concept of quality management in education as a strategic vector of public policy in Ukraine. As education systems worldwide shift toward human-centered and competence-based models, the quality of education emerges as a key indicator of national progress and international competitiveness. The study critically examines Ukraine's legal frameworks, institutional practices, and policy instruments that govern the assurance and management of educational quality. Particular attention is paid to the implementation of the Law of Ukraine «On Education» (2017), the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012–2021, and Ukraine's commitment to Sustainable Development Goal 4 (SDG 4) of the United Nations 2030 Agenda. The research highlights the structural, organizational, and methodological challenges that hinder the full realization of declared objectives and proposes actionable recommendations for improving systemic quality monitoring and public governance in education. Through a combination of policy analysis and comparative study, the thesis contributes to a deeper understanding of how education quality management functions as an instrument of public policy in transitional societies.

Keywords: competency-based approach, quality management, legal instruments, monitoring system, educational practices, educational goals, development strategy.

Вступ

У 21 столітті роль освіти вийшла за традиційні межі передачі знань, ставши ключовим фактором соціальної стабільності, економічного зростання та демократичного розвитку. У цьому мінливому контексті якість освіти стає центральним питанням не лише для освітян та академічних установ, але й для урядів та міжнародних організацій, які прагнуть підвищити національну конкурентоспроможність та соціальну згуртованість.

Якість освіти дедалі частіше розглядається як пріоритетна проблема державної політики, особливо в умовах інтенсивних соціально-економічних трансформацій, глобалізації та цифровізації. В Україні ця проблема набуває особливої актуальності в процесі модернізації системи освіти та її гармонізації із європейськими й світовими стандартами. Запровадження компетентнісного підходу, зокрема таких напрямків, як: інклюзивна освіта, освіта для дорослих та концепції навчання упродовж життя вимагають реорганізації традиційних моделей управління освітою, де управління якістю освіти постає стратегічною ціллю. Варто визнати, що якість освіти є не абстрактним ідеалом, а конкретним, вимірюваним і керованим соціальним феноменом, що істотно впливає на національний розвиток, соціальну справедливість та інноваційну спроможність суспільства. Ключове питання дослідження цього механізму полягає у тому, яким чином державна політика України може ефективно забезпечувати управління якістю освіти на всіх рівнях освітньої системи.

Результати

Розвиток менеджменту якості як окремої сфери діяльності інтенсивно розпочався у 20 столітті. Ця еволюція була зумовлена змінами в соціальних та економічних процесах. З одного боку, промислове зростання призвело до ускладнення виробничих систем, збільшення чисельності робочої сили та стимулювання виробників до збільшення обсягів виробництва. Це створило потребу у правилах, нормах і контролі для мінімізації виявлених недоліків. З іншого боку, розширення виробництва запропонувало споживачам більший вибір, що призвело до зростання очікувань щодо якості продукції [20, с. 93].

Перший етап в історії управління якістю пов'язаний із запровадженням Фредеріком Тейлором у 1905 році структурованого підходу до управління. Його система наголошувала на постійному вдосконаленні через цикл планування, виконання, контролю та коригування [21, с. 96].

Модель Тейлора встановлювала технічні та виробничі стандарти для інженерів і робітників. Якщо ці стандарти не виконувалися, застосовувалися дисциплінарні заходи, як-от: штрафи чи навіть звільнення. Система також запроваджувала заходи раннього контролю якості, включаючи встановлення стандартів якості продукції (відомих, як допуски), встановлення прийнятних і неприйнятних меж (калібрів) і призначення інспекторів з якості (контролерів). Він також включав систему покарань як частину мотивації працівників. Підхід Тейлора також передбачав навчання працівників, що гарантувало навчання персоналу щодо використання інструментів якості та контролю [21, с. 96].

На другому етапі, що розпочався у 1920-х роках, акцент змістився з перевірки кінцевого продукту на підвищення якості виробничих процесів. У цю епоху з'явився статистичний контроль якості, започаткований Р.Л. Джонсом, і розробка контрольних карт В. Шевартом. Едвард Демінг розвинув ці основи, встановивши ключові принципи управління якістю. Пізніше ці принципи були розширені Джозефом Джураном, який визначив якість як «придатність до використання», тобто продукт повинен відповідати очікуванням споживача.

Демінг підкреслював, що поточні питання якості виробництва є відповідальністю керівництва. Він інтегрував статистичні інструменти не тільки для контролю якості, але й для вирішення проблем, пов'язаних з якістю [21, с. 96]. Принципи управління якістю Демінга вважаються універсальними і застосовними в різних галузях і типах організацій, зокрема й освітній сфері.

Для досягнення довготривалих позитивних результатів в управлінні якістю зміни повинні впроваджуватися поступово і систематично. На думку Е. Демінга, багато компаній стикаються зі схожими основними проблемами, які сприяють їхньому занепаду і тому потребують вирішення. До них належать:

- відсутність послідовних довгострокових цілей;
- орієнтація на короткострокові прибутки;
- системи оцінювання, які ранжують і сертифікують працівників;
- часта та необґрунтована ротація управлінського персоналу;
- покладання лише на кількісні показники для оцінки діяльності компанії [16, с. 91].

Зважаючи на ідеї Демінга, Джуран розробив підхід, який не лише зосереджувався на управлінні процесами та виробничими системами, а й наголошував на забезпеченні якості через активну участь персоналу та постійне навчання. Залежно від того, як виробничі процеси ускладнювалися, фокус управління якістю змістився з простої перевірки і виявлення дефектів на їхнє проактивне запобігання. Це передбачало аналіз виробничих моделей для розуміння причин дефектів та їх усунення шляхом кращого управління процесами [3, с. 93].

Третій етап в еволюції управління якістю розпочався у 1957 році, коли американський вчений Арманд Фейгенбаум запровадив концепцію тотального контролю якості (Total Quality Control, TQC). Цей підхід був спрямований на виявлення та усунення потенційних проблем і невідповідностей у якості продукції на ранніх стадіях. Фейгенбаум наголошував на виявленні першопричин проблем з якістю, розумінні їх взаємозв'язку та впливу, а також на підрахунку витрат на підтримку якості. Його ідеї були розвинуті в Японії професором Каору Ісікава. Центральним принципом TQC є залучення всіх працівників до виробничого процесу, що підкреслює важливість мотивації та людського фактору. Модель також підкреслювала роль систем підтримки працівників, страхування та морального заохочення в управлінні якістю [21, с. 96].

Четвертий етап, що розпочався у 1980-х роках, ознаменував перехід від TQC до загального управління якістю (TQM). Цей перехід представляв собою серйозну зміну не лише у філософії, а й в практиці управління якістю. У 1987 році відбулося запровадження міжнародних стандартів якості, як-от: ISO серії 9000, які мало значний вплив на різні сектори. Ці стандарти були прийняті не лише у виробництві, але й у державному управлінні, охороні здоров'я, освіті тощо [21, с. 96].

Відмінністю TQM є його ширша сфера застосування: він зосереджується не лише на дотриманні існуючих стандартів якості, а й на формуванні цих стандартів і цілей. TQM включає в себе процедури забезпечення якості та має на меті побудувати довіру споживачів до якості продукції або послуг. Основною філософією TQM є віра в те, що вдосконалення – це безперервний процес, який не має кінцевої точки. Зрештою, кожна частина організації – чи то бізнес, чи то установа, чи то послуга – має бути спрямована на досягнення та підтримку якості [7, с. 88].

Однією з ключових характеристик системи управління якістю є використання спільних методів для виявлення, аналізу та вирішення проблем. Вона підкреслює постійне залучення всієї команди до поліпшення загальної продуктивності [7, с. 88].

Філософія TQM (Total Quality Management – загальне управління якістю) підкреслює зростаючу важливість залучення людей та розвитку персоналу. Мотивація може досягати таких високих рівнів, що працівники стають глибоко відданими своїй роботі – іноді вирішуючи пропустити відпустку або працювати вдома у вільний час. Таких відданих людей часто називають «трудоголіками». У цьому контексті навчання стає безперервним, всеохоплюючим процесом, який підтримує працівників протягом усієї їхньої кар'єри. Така концепція є неабияк важливою у розвитку сучасного наразі принципу навчання впродовж життя [15, с. 90].

Методи навчання також розвиваються, стаючи більш цікавими та інтерактивними, включаючи бізнес-симуляції, спеціалізовані тести та цифрові інструменти. Регулярно розробляються і використовуються методи, покликані стимулювати креативність працівників. У цьому середовищі навчання стає ключовим компонентом мотивації працівників.

Цей зсув зумовлений розумінням того, що добре освічені люди з більшою ймовірністю займатимуть керівні посади та просуватимуться по кар'єрних сходинках. У результаті, система освіти і сам процес навчання повинні відповідати вимогам різних секторів і підтримувати професійний розвиток. Сертифікація систем якості й у виробництві, й освіті зокрема набуває все більшого значення. Така сертифікація часто є необхідною умовою для участі в проектах і тендерах, а також слугує знаком надійності та високих стандартів у продукції або послугах, що надаються організацією.

Система TQM включає кілька ключових компонентів:

- TQC (загальний контроль якості);
- QPolicy (політика у сфері якості);
- QPlanning (планування якості);
- QI (поліпшення якості);

- QA (Quality Assurance) (забезпечення якості).

П'ятий етап управління якістю розпочався в 1990-х роках і триває сьогодні [21, с. 96]. Головною особливістю цієї ланки є зростання впливу суспільства на організації, освітні установи та подальше врахування суспільних інтересів у відповідній сфері діяльності. Цей зсув спричинив появу серії стандартів ISO 14000, які зосереджені на управлінні навколишнім середовищем та безпеці. Сьогодні сертифікація на відповідність стандартам ISO 14000 так само поширена і цінується, як і сертифікація на відповідність стандартам ISO 9000.

Гуманістичний аспект в умовах нестабільного та мінливого світу також набув значущості. Освіта, як частина соціогуманітарної сфери, перебуває під значним впливом ширших суспільних процесів. Її розвиток залежить від рівня зрілості суспільства, домінування в ньому гуманістичних цінностей та умов суспільної еволюції, що склалися [9, с. 88]. Все більше приділяється уваги задоволенню потреб і добробуту працівників [8, с. 88; 76, с. 93]. Корпоративні системи управління якістю розробляються наразі з метою посилення вимог щодо міжнародних стандартів, а також із урахуванням унікальних особливостей корпорацій [11, с. 93].

Наразі спостерігається значний прогрес у створенні систем управління та забезпечення якості у сфері освіти. Сектор вищої освіти очолив ці зусилля. Важливою віхою в цьому процесі стало Берлінське комюніке від 19 вересня 2003 року, в якому міністри країн-учасниць Болонського процесу доручили Європейській мережі забезпечення якості вищої освіти (ENQA) – мережі, що об'єднує 49 країн – координувати стандарти якості [9, с. 88].

Працюючи з такими організаціями, як Європейська асоціація університетів (EUA), Європейська асоціація вищих навчальних закладів (EURASHE) та Європейське студентське міжнародне бюро (ESIB), ENQA допомогла розробити уніфіковані стандарти, процедури та керівні принципи забезпечення якості. Ця спільна робота також включала оцінку доцільності створення незалежної, надійної системи експертних оцінок для акредитаційних агенцій та установ. Крім того, міністри закликали ENQA врахувати досвід інших професійних асоціацій та мереж забезпечення якості при формуванні цих стандартів.

Зміни в соціальній та соціогуманітарній сферах часто передбачають реформування інституцій, систем та самих процесів. Саме тому освітні реформи вимагають модернізації управління державною освітою, перегляду законів і нормативних актів, що регулюють діяльність адміністративних органів і навчальних закладів, а також оновлення практик викладання та організаційних структур.

Філіп Г. Кумбс, колишній директор Міжнародного інституту планування освіти при ЮНЕСКО, свого часу зауважив, що покращення змісту та якості освіти залежить від фундаментальних змін в управлінні освітніми системами, підготовці кадрів та методології викладання [17, с. 92]. По суті, управління якістю в освіті передбачає цілеспрямовану діяльність, яка керується основними організаційними принципами. Воно виконує основні функції, спрямовані на моніторинг і вдосконалення процесу навчання [12, с. 94].

Основоположні концепції управління якістю, кваліметрії та квалітології були розроблені протягом 1960-1970-х років такими вченими, як: О.В. Глічевим, О.І. Субетто та іншими. У загальному розумінні управління якістю – це нагляд за всіма видами діяльності та процесами, необхідними для досягнення та підтримки бажаного рівня досконалості [17, с. 92].

Центральним принципом управління якістю є дуальність організації та контролю, що дозволяє класифікувати управління якістю на дві основні сфери:

- управління діючими системами, яке зосереджується на забезпеченні та підтримці існуючого рівня якості (забезпечення та підтримка якості).

- управління системами, що розвиваються, яке передбачає постійне поліпшення та підвищення якості [21, с. 96].

Відповідно до наукових ідей А.І. Субетто, управління якістю освіти, у найширшому розумінні, передбачає не лише узгодження освітньої системи з прийнятими доктринами, але й управління освітніми установами та системами, відповідно до суспільних норм та процесів. Це включає соціально-природний, планетарний, національно-етичний та соціально-економічний виміри.

Більш конкретно, управління якістю в освіті є спеціалізованим видом соціальної управлінської діяльності, спрямованої як на підтримку, так і на підвищення якості та ефективності освітньої сфери. Воно також має на меті підвищення загальних, культурних та професійних компетенцій здобувачів освіти. У найширшому сенсі управління якістю освіти передбачає активний вплив на якість освіти як центральний об'єкт адміністративного втручання [18, с. 95].

Об'єктами такої управлінської діяльності, орієнтованої на якість, можуть бути:

- уся система освіти або її окремі рівні (наприклад, національний, галузевий, регіональний або місцевий);
- конкретні компоненти системи (наприклад, загальна середня, дошкільна чи вища освіта);
- окремі процеси (наприклад, адміністративні або навчальні);
- результати освітньої діяльності;
- або умови, в яких реалізуються освітні процеси.

Державне управління якістю освіти розуміється як державно-громадська управлінська функція, завдання якої підтримувати динамічну рівновагу між освітніми практиками та потребами, що розвиваються, з боку особистості, суспільства, держави, а також регулятивними цілями та стандартами, визначеними для освітньої системи [18, с. 95].

Сучасні соціальні та політичні зміни сприяли необхідності щодо побудови громадянського суспільства в Україні та створення нової моделі публічного управління в освіті. Ця трансформація змінила структуру, функції та відповідальність суб'єктів, залучених до управління освітою. Кожен компонент оновленої системи публічного управління освітою тепер виконує виконавчо-управлінську роль, спрямовану на досягнення соціально значущих нормативних цілей. Такі цілі, насамперед, стосуються підтримки та реалізації державної політики, що спрямована на гарантування, забезпечення та всебічне підвищення якості освіти [17, с. 92; 92, с. 95].

Важливим елементом ефективного публічного управління в освіті є розробка сучасного механізму оцінювання якості освіти. Ця система повинна спиратися на достовірні та зіставні дані щодо результатів освітньої діяльності та їхньої відповідності регулятивним вимогам (як-от: державні стандарти освіти та навчальні програми), а також соціальним і особистісним очікуванням.

Посилення соціального виміру у системі публічного управління освітою може сприяти підвищенню прозорості, відкритості та підзвітності на всіх рівнях управління. Воно також сприяє збалансованому розподілу впливу між двома основними аспектами: фінансуванню освітньої сфери та здійсненню наглядних, оцінних та ідеологічних функцій. Механізм публічного управління якістю освіти передбачає скоординовану участь органів державної влади та організацій громадянського суспільства (таких як асоціації, комітети, ради) на всіх рівнях освітньої системи. Такий спільний підхід спрямований на оцінювання поточного стану освіти, діагностику ключових проблем, розробку спільної стратегії освітнього розвитку та визначення найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених цілей [16, с. 91].

Цей механізм є важливою частиною ширшої ієрархічної системи державного управління освітою, яка функціонує у межах публічного адміністративного управління.

Він здійснює управлінський вплив на різні чинники, що прямо чи опосередковано впливають на якість освіти [18, с. 95].

Ключовою фазою управлінського циклу є оцінка поточного стану, характеристик процесів та ширшого системного впливу. У багатьох розвинених країнах оцінювання якості освіти на всіх рівнях і етапах стало стандартною практикою. Важливою передумовою для ефективного оцінювання є узгодженість та інтеграція систем забезпечення якості й акредитації, а також сприяння міжнародному співробітництву. Це дозволяє створювати спільні орієнтири та методики для оцінювання й порівняння якості освіти в різних контекстах [16, с. 91].

Реалізація діяльності з управління якістю в освітньому секторі охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів:

- контроль якості, що передбачає проведення процедур зовнішнього оцінювання з метою досягнення визначених показників якості;
- моніторинг якості, який визначається як постійний процес оцінювання або відстеження окремих показників якості. Такий моніторинг дає змогу визначити ступінь досягнення запланованих цілей, а також сприяє оцінюванню ефективності матеріальних інвестицій;
- системи внутрішнього та зовнішнього оцінювання, які включають експертні оцінки з боку зовнішніх учасників і самооцінку всередині освітніх установ. Таке оцінювання охоплює планування, оцінку, моніторинг, аналіз і перегляд;
- забезпечення якості, що включає комплекс дій, спрямованих на вдосконалення циклічних процедур. Ці дії орієнтовані на виявлення проблем, ухвалення рішень, формулювання пропозицій щодо покращення та впровадження таких пропозицій [12, с. 94].

Незважаючи на значні відмінності у політичних структурах, рівнях соціально-економічного розвитку, культурних контекстах та темпах науково-технічного прогресу, друга половина ХХ століття ознаменувалася появою низки спільних освітніх тенденцій. Вони суттєво вплинули на освітню політику країн світу, зокрема України. Серед ключових тенденцій:

- юридична гарантія рівного доступу до освіти та зобов'язання постійно підвищувати її якість;
- запровадження національних стандартів освіти, що виконують роль формальних механізмів забезпечення та контролю якості освіти [17, с. 92].

Ці глобальні освітні рухи значною мірою були зумовлені глибокими соціальними трансформаціями та зростаючим прагненням громадськості до здобуття освіти. Уряди різних країн усвідомили необхідність реформування національних освітніх систем і структур публічного управління, відобразивши ці пріоритети у своїй освітній політиці [17, с. 92].

Прагнення до забезпечення рівного доступу до якісної освіти є складним і багатовимірним завданням. Воно охоплює кілька критично важливих аспектів, зокрема:

- гарантування рівності освітніх можливостей незалежно від статі, віку, етнічної належності, соціального статусу чи релігійної приналежності;
- створення сприятливих умов (завдяки законодавчій та ресурсній підтримці) для доступу до якісної середньої освіти та розробка надійних механізмів об'єктивного оцінювання якості освіти на основі визначених показників і критеріїв [17, с. 92].

Хоча освітня політика є переважно національним питанням, на неї також впливають міжнародні тенденції та глобальні закономірності розвитку освіти. На початку ХХІ століття Україна – реагуючи на ці глобальні динаміки – ухвалила нове стратегічне бачення освітньої реформи. Ця стратегія підкреслювала необхідність державних гарантій рівного доступу до якісної освіти на всіх освітніх рівнях і закликала до науково-аналітичного супроводу всіх політичних та адміністративних рішень.

Задля підтримки цього стратегічного напрямку, Україна визнала важливість впровадження сучасних механізмів оцінювання якості освіти, виявлення впливових чинників, а також оцінювання результатів і ефективності освітніх реформ і публічних програм. Моніторинг став центральним механізмом для вимірювання результатів, діагностики системних проблем і спрямування реформ у освітньому секторі.

Важливість моніторингу була офіційно закріплена в Національній доктрині розвитку освіти України (2002 р.), яка вперше проголосила необхідність створення комплексної системи моніторингу не лише освітніх процесів, а й результативності щодо управління освітою. Доктрина визначила освіту як стратегічний національний ресурс, що має ключове значення для підвищення рівня життя, захисту національних інтересів, зміцнення міжнародних позицій країни та забезпечення її конкурентоспроможності. Вона також проголосила якість освіти головним пріоритетом державної освітньої політики [9, с. 88].

Освітні системи різних країн зазвичай характеризуються високим рівнем інерційності та консерватизму, що робить їх модернізацію повільним і складним процесом. Водночас освітні системи дедалі більше набувають ознак ринкових систем. Така еволюція має не лише зберегти традиційний фокус на інтелектуальному та духовному розвитку, але й сприяти формуванню особистостей, які відповідають вимогам демократичної держави та відкритого ринково орієнтованого суспільства – особистостей, які є водночас працездатними та соціально відповідальними.

Для ефективного розв'язання цих завдань вкрай необхідно володіти достовірними даними про результати діяльності освітньої системи та освітніх процесів. Ці дані є ключовими для оцінювання поточного стану освітньої реформи в Україні, визначення її відповідності соціально-економічним трансформаціям і розробки публічних політик, спрямованих на підвищення якості освіти як чинника конкурентоспроможності здобувачів освіти та їхньої майбутньої професійної спроможності [14, с. 90].

У контексті перехідної економіки України, державна освітня політика наразі спрямована на забезпечення якості освіти в кількох напрямках, до змісту яких входить:

- посилення кадрового потенціалу, включаючи вчителів і керівників закладів освіти;
- модернізація змісту освіти;
- оновлення матеріально-технічної бази;
- реформа системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів
- створення ефективних механізмів управління освітою та контролю якості;
- запровадження систем зовнішнього оцінювання;
- розробка національної системи моніторингу якості освіти, яка б спрямовувала прогнозування та стратегічний розвиток освітнього сектору [15, с. 90].

У 2000 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), щоб забезпечити вимірюваний прогрес у ключових сферах, зокрема йдеться про подолання бідності та доступ до основних суспільних послуг. Україна приєдналася до цієї глобальної ініціативи. Серед семи ЦРТ була Ціль №2: «Забезпечення якісного навчання впродовж життя», яка робила акцент на досягненні освіти, відповідної віковим потребам – особливо в сфері загальної середньої освіти, де Україна досягла значного прогресу, – а також на розширенні інституційного доступу до Інтернету [7, с. 88].

У 2015 році на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку було ухвалено нову глобальну стратегію через документ «Перетворюючи наш світ: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Цей порядок денний запровадив 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 конкретних завдань, які стосуються різноманітних глобальних викликів. Ціль №4 присвячена освіті, а саме: «Забезпечення інклюзивної, справедливої та якісної освіти й сприяння можливостям навчання впродовж життя для всіх» [7, с. 88]. Відтоді Україна адаптувала ці глобальні цілі до свого національного контексту, узгодивши їх із місцевими потребами розвитку та пріоритетами. Очікується, що

Національні індикатори сталого розвитку (НІСР) стануть основою для інтеграції зусиль у трьох ключових напрямках – економічне зростання, соціальна справедливість і екологічна стійкість [18, с. 95]

На той час було прогнозовано, що до 2020 року частка чоловіків серед педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти зросте з 14,7% до 17,0%. Паралельно очікувалося збільшення частки сільських навчальних закладів, підключених до мережі інтернет, з 81,6% до 85%, а до 2030 року – до 95%. Також частка закладів, обладнаних програмним забезпеченням для навчання комп'ютерним навичкам, зросте з 60,5% до 65,5%.

Запровадження та розширення інклюзивної освіти на всіх освітніх рівнях, відповідно до комплексних завдань ЦСР, залишається важливим пріоритетом для України. Це знайшло відображення у завданнях Національної роботи зі сталого розвитку (НСР), які спрямовані на підвищення якості та доступності освіти для осіб з особливими потребами. Однак у поточному звіті не наведено конкретних кількісних орієнтирів для впровадження цієї мети. За даними Міністерства освіти і науки України, кількість закладів освіти та класів, що впроваджують інклюзивне навчання, щороку зростає, що супроводжується відповідним збільшенням кількості учнів, які навчаються в таких умовах.

Необхідність створення належних умов для забезпечення рівного доступу до освіти для осіб з особливими потребами закріплена в українському законодавстві. Закон «Про освіту» (Стаття 5) визначає це завдання як один з основоположних принципів здійснення освітньої діяльності (Статті 19, 20). Закон покладає на державу обов'язок «забезпечити права та можливості осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти на всіх рівнях з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів», а також підтримувати організацію інклюзивного навчання [18, с. 95].

Національна доповідь про Цілі сталого розвитку за 2017 рік підкреслює, що досягнення цієї мети потребує просування за кількома ключовими напрямками розвитку освіти, зокрема якості, справедливості, доступності, участі та комплексної підтримки. Україна історично зберігає високі освітні показники, такі як рівень охоплення школою, грамотність дорослого населення та індекси гендерної рівності – перевищуючи рівень, зафіксований у багатьох країнах Європи, Центральної Азії та інших державах із високим рівнем людського розвитку. Зокрема, 98,3% дітей шкільного віку здобувають загальну середню освіту, а 99,3% випускників 9-х класів продовжують навчання для завершення повної середньої освіти. Розподіл охоплення виглядає так: 63,5% дітей навчаються у міській місцевості, а 39,9% – у сільській.

Попри ці обнадійливі результати, залишаються проблеми, пов'язані з якістю освітніх послуг і повною реалізацією завдань освітньої системи [7, с. 88]. Невирішення стратегічних та оперативних завдань призводить до того, що якість випускників – кінцевого продукту освітньої системи – не завжди відповідає зростаючим вимогам суспільства. Внаслідок цього, задекларовані в освітній політиці цілі та завдання щодо підвищення якості здебільшого залишаються нереалізованими через відсутність ефективних сучасних механізмів, що забезпечують їхню практичну реалізацію [15, с. 90].

Створення внутрішніх механізмів зовнішнього оцінювання освітньої системи є ключовим для перетворення закладів освіти на високоякісні, конкурентоспроможні установи з визнаною ринковою цінністю [18, с. 88].

Причини запровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) у системі оцінювання якості освіти можна визначити наступним чином:

- обмежене фінансування освітньої сфери поряд із розширенням і зростанням національних освітніх систем зумовило необхідність розробки ефективних механізмів забезпечення; якості;

- досягнення науково-технічного прогресу разом зі зростанням акценту на креативність, індивідуальність в освітній діяльності та адаптивність у навчанні й управлінні освітою;
- унікальність кожного освітнього закладу, що визначається його творчим потенціалом та широким впровадженням сучасних масових методів і технологій для ефективного навчання.

Ця ситуація створює подвійний виклик: з одного боку, вона унеможлиблює абсолютну уніфікацію всіх освітніх результатів і ставить під сумнів доцільність прямого впровадження міжнародних освітніх стандартів; з іншого – підкреслює необхідність розробки єдиних, узагальнених показників функціонування освітніх систем і координації збору даних на національному та міжнародному рівнях [1, с. 88].

У середині ХХ століття світова освіта зіткнулася з кризою, яка суттєво вплинула на економічну та соціальну сфери. Подолання цієї кризи вимагало виконання двох основних умов:

«Пізнай себе» – проведення систематичної оцінки результатів навчання, процесів і загальної ефективності освітньої системи та її компонентів;

Проведення комплексної, узагальненої оцінки умов освітньої діяльності шляхом системного аналізу всіх впливових факторів.

Ключовим є те, що оцінювання якості «кінцевих продуктів» освіти та ефективності системи має здійснюватися незалежною третьою стороною – експертом або установою, яка не пов'язана ні з виробниками, ні зі споживачами освітніх послуг. Такий підхід є загальновизнаним у сферах технологій оцінювання, соціології, статистики та аналізу освітньої політики [2, с. 88].

Освітня політика визначає основні цілі та завдання розвитку освіти й забезпечує їхнє виконання завдяки узгодженій роботі держави та суспільства. Важливим критерієм оцінювання якості державної освітньої політики та реформ є темпи зростання середнього рівня освіти населення, що є критичним показником якості освіти. Державна політика у сфері якості освіти має зосереджуватися на дотриманні законів, спрямованих на розвиток людського потенціалу, підвищення якості освітніх систем у суспільстві та розвитку інтелектуального потенціалу громадян. Відповідно, питання управління якістю стають центральними у новій парадигмі освітнього управління. Моніторинг якості освіти стає ключовим інструментом для оцінювання реалізації цієї парадигми.

Загальні принципи державної освітньої політики України та основні напрями розвитку освітньої сфери закріплені у найважливіших законодавчих документах. Серед них – Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про вищу освіту» (2014), а також «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про позашкільну освіту» (2000). Багато з цих законів наразі переглядаються, щоб відобразити останні законодавчі зміни [3, с. 88].

Протягом останнього століття світ зазнав глибоких трансформаційних змін у соціально-політичній, економічній, культурній та технологічній сферах. Ці зміни значно підвищили роль освіти як ключового соціального інституту. Освіта пройшла шлях від елітарного привілею до загальнодоступного суспільного ресурсу. Упродовж останніх десятиліть вона стала основою для створення знань, розвитку інформаційних технологій та накопичення людського капіталу, який нині визнається найціннішим активом постіндустріального суспільства. Сучасна освіта стикається з численними складними й надзвичайно важливими завданнями, серед яких:

- сприяння всебічному розвитку людини через виховання найвищих цінностей суспільства, зокрема талентів та інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей;
- формування цінностей і компетентностей, необхідних для успішної самореалізації;
- виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на колективне благо суспільства;

- збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого й культурного потенціалу українського народу та підвищення освітнього рівня громадян для забезпечення сталого розвитку й підтримки європейської інтеграції України [3, с. 88].

Такі суспільні запити потребують відповідних змін в освітній політиці, що відображається у державних документах, стратегіях і законодавстві, спрямованих на гарантування рівного доступу до освіти й забезпечення її якості. Освіта слугує основою для інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного розвитку як суспільства, так і держави [4, с. 94]. В умовах нового розуміння значення й ролі освіти її розглядають як стратегічний ресурс для підвищення добробуту людей, захисту національних інтересів, зміцнення авторитету та конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Відповідно, надзвичайно важливо забезпечити ефективне практичне втілення цих освітніх політик [5, с. 88].

Отже, впровадження вітчизняних механізмів зовнішньої оцінки сприяє трансформації навчальних закладів у якісні, конкурентоспроможні структури з визнаною ринковою вартістю. Управління якістю освіти є фундаментальним компонентом сучасної державної політики, особливо в умовах глобальної інтеграції, соціально-економічних трансформацій та національного розвитку. В Україні забезпечення високих стандартів освіти потребує не лише системних реформ і стратегічного планування, а й впровадження комплексних механізмів моніторингу та оцінювання. Державна політика відіграє вирішальну роль у формуванні напрямів розвитку освіти, визначаючи цілі, забезпечуючи рівний доступ, підтримуючи інклюзивність та узгоджуючи освітні результати із потребами суспільства і ринку праці.

Зважаючи на те, як держава переходить до більш відкритого, демократичного та орієнтованого на знання суспільства, необхідно зосередитися на побудові системи освіти, яка буде прозорою, підзвітною та здатною готувати компетентних, соціально відповідальних і конкурентоспроможних фахівців. Розробка національних рамок оцінки якості, участь у міжнародних дослідженнях та створення надійної системи управління освітою на основі даних є важливими кроками для досягнення цих цілей. Якісна освіта є не лише суспільним благом, а й стратегічним національним ресурсом. Її ефективне управління через грамотну державну політику забезпечує сталий розвиток, стимулює інновації та посилює міжнародний авторитет країни у світі, що стає дедалі більш конкурентним.

Управління якістю освіти є ключовим напрямом формування і реалізації сучасної державної політики, особливо у суспільствах, що переживають соціально-економічні трансформації і прагнуть інтегруватися в глобальні системи. Для України прагнення до якісної освіти – це не просто внутрішнє педагогічне питання, а стратегічна мета, що відповідає ширшим національним пріоритетам, включаючи сталий розвиток, соціальну справедливість і економічну конкурентоспроможність. Еволюція системи освіти вимагає розробки та інституалізації єдиної рамки для моніторингу й оцінювання якості на всіх рівнях. Це передбачає встановлення національних стандартів, участь у міжнародних порівняльних дослідженнях та створення прозорих процесів прийняття рішень на основі даних. У цьому контексті державна політика є головним інструментом ініціювання та підтримки реформ, які підвищують ефективність, інклюзивність і актуальність освітніх послуг.

Крім того, стратегічне управління якістю освіти має базуватися на модернізації управлінських структур, інвестиціях у професійний розвиток педагогів і впровадженні інноваційних педагогічних методик. Ці зусилля мають підтримуватися законодавчими ініціативами та довгостроковим стратегічним плануванням, що яскраво відображено в нещодавніх політичних документах і програмах реформ освіти в Україні.

Висновки

Забезпечення якості освіти, вбудоване у міцну систему державної політики, є фундаментальною передумовою розвитку людського капіталу, просування демократичних цінностей і реалізації національних цілей розвитку в контексті глобальних освітніх і економічних тенденцій. У сучасному дискурсі публічної політики якість освіти визнається вирішальним чинником національного розвитку, демократичної стабільності та глобальної інтеграції. В Україні необхідність управління якістю освіти сформувалася як відповідь на внутрішні виклики та зовнішні зобов'язання, зокрема прагнення до європейської інтеграції та виконання завдань Цілі сталого розвитку до 2030 року.

Управління якістю освіти не може зводитися до вузьких показників або ізольованих реформ – воно має бути інтегроване у цілісну національну політику. Незважаючи на законодавчий прогрес, що відзначився ухваленням фундаментальних законів, таких як «Про освіту» (2017), залишаються суттєві проблеми, зокрема фрагментарність впровадження, недостатня координація між інституційними акторами та недостатній розвиток незалежних механізмів моніторингу.

Аналіз опрацьованих правових актів, дав підстави підкреслити роль стратегічних планувальних інструментів, як-от: Національна стратегія розвитку освіти (2012–2021), які, попри амбітність, потребують системного оцінювання та стабільного фінансування. Інтеграція міжнародних стандартів, включно з Цілями сталого розвитку, свідчить про важливий зсув у напрямку гармонізації національних стандартів якості з кращими світовими практиками.

Отже, управління якістю освіти як напрям публічної політики в Україні слід розглядати як багатовимірний та динамічний процес. Він вимагає послідовної політичної волі, підвищення інституційного потенціалу та культури відповідальності. Лише системне впровадження політик, заснованих на доказах, та активна участь усіх зацікавлених сторін дозволять Україні створити стійку та конкурентоспроможну систему освіти, здатну відповідати викликам ХХІ століття, а також сприяти надолуженню освітніх втрат у поствоєнний час.

Список використаних джерел

1. Вікторов В.Г. Атестація і акредитація закладів освіти в системі управління якістю. *Мультиверсум. Філософський альманах*: зб. наук. пр. Вип. 43. К. : [б. в.], 2004. С. 203–212.
2. Вікторов В. Г. Контроль знань: основні функції та методи. *Нова парадигма*. 2006. № 52. С. 38–48.
3. Вікторов В. Г. Контролюючі засоби навчальних закладів. *Практична філософія*. 2004. № 4. С. 114–121.
4. Вікторов В. Г. Міжнародні порівняльні дослідження якості освіти. *Вища освіта України*. 2004. № 4 (додат.). С. 156–158.
5. Вікторов В. Г. Моніторингові системи і програми оцінки якості освіти. *Вища освіта України*. 2006. № 1. С. 42–50.
6. Вікторов В.Г. Нові моделі управління освітою. *Вища освіта України*. 2005. № 2(16). С. 66–71.
7. Вікторов В.Г. Якість освіти: основні наукові підходи та уявлення. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: альманах*. Вип. 14. К.: [б. в.], 2004. С. 208–214.
8. Віткін Л. Візьміться за впровадження міжнародної системи якості стандарту ISO 9000. *Синергія*. № 1(5). С. 8–11.
9. Віткін Л.М. Місце України у світовій та європейській якості. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2002. № 3(18). С. 43–49.

10. Дмитренко Г. А., Ануфрієва О. Л., Бурлаєнко Т. І., Медвідь В. В. Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст : навч. посіб. / За заг. ред. Г. А. Дмитренка. К. : Видавництво «Аграрна освіта», 2016. 335 с.
11. ДСТУ ISO 9001:2000 Системи управління якістю. Вимоги. К. : Держстандарт України, 2001. 25 с.
12. ДСТУ ISO 9004:2000 Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшування діяльності. К. : Держстандарт України, 2001. 61 с.
13. ДСТУ ISO 9000:2000 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. К. : Держстандарт України, 2001. 33 с.
14. Кишакевич Ю. Л. Болонський процес і нормативне забезпечення освітньої діяльності ВНЗ. *Вища освіта України*. 2004. № 4 (додат.). С. 71, 72.
15. Кісіль М.В. Оцінка якості вищої освіти. *Вища освіта України*. 2005. № 4 (14). С. 82–87.
16. Лукіна Т.О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. К.: Вид. дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
17. Моніторинг якості освіти: світовий досвід та українські перспективи: Посібник / Під заг. ред. О.І. Локшиної. К.: «К.І.С.», 2004. 128 с.
18. Положення про Державну службу якості освіти України: постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-п#Text>
19. Про вищу освіту: Закон України № 2984 – III від 17.01.2022. URL: www.portal.rada.gov.ua.
20. Система управління якістю. Вип. 2: зб. нормат.-прав. докум. Львів: Львівський державний центр стандартизації, метрології та сертифікації, 2001. 162 с.
21. Educational organizations. Management systems for educational organizations. Requirements with guidance for use. International Standart. Aavailable: URL: <https://www.sis.se/api/document/preview/80003904/>